

MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI EGYETEM DOKTORI ISKOLA

JELENSÉG MINT JELENÉS

AVAGY

A LÁTHATATLAN ÁBRÁZOLHATÓSÁGA

DLA ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

KEREZSI NEMERE

2010

TÉMAVEZETŐ: DR. HABIL, DLA JOVÁNOVICS GYÖRGY

Bevezető

Az út, amit értekezésemben és alkotótevékenységem során bejárom a gyász és identitás megválaszolatlan kérdéseiből indulva a merengésen át a fényjelenségekig, majd a fényjelenségektől az ikonográfiai analógiáig vezet. Műveim és szubjektív kutatásaim eredményeit úgy helyeztem egymás mellé, hogy a kialakuló kép érzékelhetővé tegye tapasztalataimat és megismeréseimet. Az általam vizsgált és bemutatásra került jelenségek olvasata legtöbb esetben személyes élmények asszociációs rendszerén alapszik. A következtetésekre nem a tudományos módszer segítségével, hanem az intuíció által jutottam. A megérzések eredményei sokszor a vizsgálat tárgyával azonos tartalmat feltételeznek, nem tudományos magyarázatát adják a természetfölötti jelenéseknek, hanem többletjelentést nyújtanak azoknak. A fényjelenségekkel kapcsolatba hozható ikonográfiai motívumok az átlényegülés, a halál és a feltámadás jelentéskörében található meg.

Válaszkeresés

I. Tudományos és alkotói módszerekkel: hogy a *halo* jelenség fizikai természetét megérthessem, a magyar és nemzetközi szakirodalom és a szakemberekkel való konzultáció mellett folyamatosan tapasztalati megfigyeléseket végeztem, ezt fényképekkel dokumentáltam, majd mindezek alapján a jelenséget alkotó jégkristályokat modelleztem.

1. Kutatási tevékenységem nem szorítkozik a tudományos kutatásra: művészettel foglalkozó emberként nem annyira a végeredmény, mint inkább maga a kutatási folyamat motivál. A tudomány objektív kutatási módszerei nem a valóságra, hanem a természetre irányulnak. Valóság és természet nem egyenlő. Ezt a gondolatot szem előtt tartva programomat a következőképpen határoztam meg: kereső, kutató magatartásomat egy illékony természeti jelenség megismerésére irányítottam, azaz egy olyan légköroptikai jelenség (*halo* jelenségek) feltérképezésére, mely természeti eredetű, de valósága olyannyira feltételezi az észlelést, hogy észlelő nélkül a jelenség nem is létezik.

2. A légköroptikai jelenségeket rögzítő felvételeim nem beszélnek önmagukért. Ha sztereotip módon, kontextus hiányában kategorizáljuk őket, akkor a természetfotózásnál találjuk magunkat. Képrögzítő tevékenységem önreflexív, melynek során a gyász, majd az identitás kérdéseire a lebegő jégkristályok fényrajzának vizsgálatában keresek választ. A fényképezés ténymegállapító jellegéhez társultak az észlelés során keletkező szubjektív élmények. Mivel kizárólag

az észlelőn keresztül beszélhetünk a jelenségről, a megfigyelést nem nevezhetjük objektívnek.

3. A jelenség szimulálására tett kísérletem lényeges, karakterbeli eltérése a már meglévő, virtuális *halo* szimulátortól az volt, hogy míg ez a jelenség során kialakult *látványt* virtuális-grafikus módon rekonstruálja, addig én a jelenség részecskejellegű *keletkezését* kívántam modellezni: fénysugarak egyetlen jégkristályon létrejövő fénytörését. Mindezt materiálisan, hogy a jégkristályokon belüli fénytörés élményét az ember ne csak láthassa, hanem végre kezébe véve megérthesse. Amit kísérletem elősegített, az a fény hatására prizmaként viselkedő jégkristályokon bekövetkező sugártörés megértése a hexagonális oszlop és lap kristályok esetében. A szimulációból származó prizmák felhasználásával műveket hoztam létre, melyek egyben a jelenséggel foglalkozó ábrázolások terén egy új fejezetet is nyitnak: a jelenség részecsketermészetére és szerkezetére építkező képalkotását.

II. Intuitív módon: szubjektív értelmezés, a valóság rejtett kapcsolatrendszerének tudatossá tétele.

1. Többször más eseményekkel egy időben észleltem a *halo* jelenséget, s ez számomra új összefüggésbe helyezte az adott eseményt. Úgy gondolom, a látszólag különálló dolgok ilyen jellegű találkozásainak felismerésével határozhatja meg leginkább az ember saját helyét és szerepét a világban. Azaz, azt kell tudatosítanom magamban, hogy ezen véletlen egybeesések létrejöttének helyszíne egyedül saját szemlélődésem tere: a látszólag egymástól független dolgok bennem kapcsolódnak össze. A környezetem felismerésre váró hétköznapi csodáinak feltérképezése elengedhetetlen feltétele a szabadságomnak. Tehát tevékenységem élhető térkeresésnek tekintendő, illetve e keresés kifejezését célzó törekvésnek.

2. A *halo* jelenségnél - akárcsak a szivárvány esetében - a fehér fény alkotó színeire bomlik. Színeinek sorrendje viszont ellentétes a szivárványéval, ezért található az ív belső oldalán a bíbor és kívül az ibolya. A *halo* jelenségek a Nap irányában - a fényforrás és a megfigyelő között - a szivárvány pedig azzal ellentétes irányban figyelhető meg; utóbbi esetben a megfigyelő a fényforrás és a jelenség között van. A *cirrus* felhők gyakran esőt jeleznek. Míg a *halo* jelenségek eső előtt észlelhetők, addig a szivárvány az esőt követő jelenség.

A Bibliában a szivárvány Isten Noéval kötött szövetségének jele. A Szentírás Károli Gáspár magyar nyelvű fordításában a szivárvány szó először I Móz 9. fejezetének alcímében szerepel, a fejezet további részében Isten felhőn elhelyezett ívéről olvashatunk. A fordítás következtében a magyar köztudatban a felhőn elhelyezett ív mindössze a szivárványra vonatkozik, holott az ívet más légköroptikai

jelenségként is értelmezhetjük (glória, ködív, stb.). A felhőn elhelyezett ív *halo* jelenség is lehet, melynek üzenete, hogy bár esni fog az eső, nem vész el özönvíz által a föld.

Ahogy a tudományos megismerés egyik módszere a megfigyelésen alapuló szimuláció, úgy számomra a valóság mélyebb megértésének eszköze az alkotás. Mindkettőre igaz, hogy nemcsak létrehozójuk, hanem kívülállók számára is érthetőek. A tudományos modellezés és a bibliai jelentésen alapuló szubjektív alkotás módszerének összekapcsolását a Prizmabélyegző mutatja. A mű anyagi része: a tudományos szimuláció igényével készült optikai tárgy. Emellé szubjektív alkotói gondolat társul, jelképes többletjelentést adva a tárgynak.

3. Az idő múlását a Nap égbolton való mozgásával is azonosítjuk. A *halo* észlelésekor a Nap előtttem van, iránya jelöli az elkövetkezendőt; a szivárványt a Napnak hátat fordítva, a „múltba” tekintve észlelem. A *halo* felhők jégkristályain, a szivárvány pedig az eső vízcseppjein megjelenő „látvány”. A jégkristály ill. esőcsepp és a fénytörés együtt még nem *halo* ill. szivárvány. Észlelésünk által, bennünk lesz azzá, mi érzékeljük a lebegő jégkristályok vagy esőcseppek fényrajzát, így a jelenségnek ugyanolyan mértékben feltétele az észlelő, mint a víz meg a fény. A mellettem álló nem láthatja azt a fénytörést, amit én, mivel a tőrből ő már egy másik „szeletet” észlel. A *halo* és szivárvány létezése nem több mint optikai folyamat, mely az egyén észlelése által csupán a szubjektum számára létezik. Olyan kép tehát, mely nem kézzelfogható.

4. Ennek a jelentéstartalomnak a nyomán elindulva értem az intuitív megértési módszer másik eszközéhez: a más művészek által létrehozott műalkotások szubjektív értelmezéséhez. Azaz a módszerem fordított: nem a jelenség alapján jön létre műalkotás, hanem meglévő művekben ismertem fel a jelenséget. Értekezésem során számos példával illusztrálom, hogy a *halo* jelenség szerkezete és az észlelés eseménye feltehetőleg inspirációs forrást jelentett a művészet történetében. Meglátásom szerint a képalkotók számára kézenfekvő lehetett, hogy fényanalógiákkal, illetve fényjelenségekkel ábrázolják az ábrázolhatatlant. *Halo* analógiákra találtam olyan művekben, amelyek véleményem szerint:

- a jelenségnek teológiai értelmezését adják vagy azt összetett teológiai kérdések jelképes illusztrálására használják (pl. Delfti mester: Szent Anna - triptichon, 1514 és a moldvai kolostorfestészet esetében);
- megint mások a jelenséget a misztikus látomások ábrázolásakor veszik mintául, (pl. Hildegard von Bingen látomásainak leírásában és képi megjelenítésében segédkezett Hildegard szerzetes társnője Richardis, valamint a zárda lelki vezetője, Volmar szerzetes, akik – látomás hiányában – csak

annak beszámolójára, illetve meglévő ábrázolási sémákra hagyatkozhattak, ekként építhették fel az ismeretlen világot a hit által megismert tudásból);

- illetve az ábrázolhatatlan ábrázolhatóságának kérdéskörével foglalkozó képalkotásban ismertem fel annak szerkezeti elemeit. (Pl. Szimon Usakov a Megváltó „nem emberi kéz alkotta” ikonja és Johannes Amos Comenius Orbis pictusának Anima Hominis című metszete. Továbbá a Vera Icon jelentését kiegészíti, ha a képtípust *halo* ábrázolásként is értelmezem.

Módszeremet nem tekintem tudományosnak, noha megállapításaimat mindig a vizsgált jelenség fizikai ismeretében teszem meg. De azok nem tartanak igényt általános érvényességre, mivel a szubjektum által felfogott valóság határain belül maradnak, és így bizonyításra sem szorulnak. A gondolatmeneten belül azonban szigorú következetességre törekedtem. Ahogyan a léggömbterék terén nem áll szándékomban tudományos tevékenységként feltüntetni megfigyeléseimet, úgy interpretációimat sem kívánom művészettörténeti evidenciaként kezelni. Eredményeim ugyanakkor kézzelfoghatóak: számos műalkotás formájában, amelyek keletkezésének, működésének, jelentésrétegeinek megértéséhez értekezésemben adok támpontokat.